

הרה"ק מו"ה חיים בן עטר ז"ל

נולד בשנת תנ"ו לאלף הששי בעיר סאליה במדינת מארוקה. בשנת תצ"ג נאלץ לעזוב ארצו ומולדתו לרגלי חמת המציק שם, ובא למדינת איטליא ותקע אהלו בליווארנא, שם הוציא לאור ספרו „אור החיים“ על התורה. בשנת תקמ"א עלה לירושלים ויסד שם ישיבתו הגדולה בשם „כנסת ישראל“.

בספר „מעשה הצדיקים“ מר' אברהם סוסאן מביא, מה שספרו זקני העיר סאלי מתהלוכות הרה"ק מו"ה חיים עטר ז"ל שם בימי חורפו, בזה"ל: „תהלוכות האיש המורס הזה ה' למופת בעיני כל הדור ההוא, ויתנו עדיהם עליו כי קדוש הוא לאלקיו. גם הוא האציל מהודו עליהם וערב ובוקר מילא לב ההמון רגשי קדש ויסל ברבבם נתיבות חיים בתוכחות כגולה, ובמתק לשונו הפיק נוגה ואור מלב השומעים, ודבר איש אלקים ה' יקר בעיניהם מאוד ויאמרו רק חזון אלקים הוא. גם בסתר משכית חדרו התנהג בסדר מופלא, בכל לילה ולילה קבע משמורת לתורה נגד כפירה וכפירה הנרמזת בה, ובליל ששי שהיא נגד מדת יסוד התעסק בפרד"ס ויוכך רוחו מכל סיג וחלאה הנאהזים בנפש כמשך ששת ימי השבוע מצד טבע החומר העפריי, ויתעתד לקבל זיו העליון נשמה יחירה ביום השביעי, וביום השביעי התנוצץ בו אור מופלא רום מעלה ונחה עליו רוח טהרה וצהל פניו כל קביל הנאספים ויגל באזנם אורחות יושר המובילים אל ההצלחה המאושרת תכלית רצון האלקי, וערוך לפנייהם גדולת היום אשר אין ערוך אליו...“

הדברים האמורים כי דרש לפני ההמון בכל יום ערב ובוקר מקוימים ומאשרים מפי הרה"ק בעצמו אשר כה יאמר בהקדמתו לס' אור החיים: „נוסף על העמסת פזור התורה בכל יום, ב' דרשות ערב ובוקר לכל בני העיר וכי יאריכו הימים דרשות ג' בכל יום...“ ודרשותיו היו באגדה המושכת את הלב, דרשות מלהיבות לבות השומעים, ומעוררות בקרבם רגשי קודש כעדותם של זקני סאלי הגל, כאשר אנו רואים מעט מהם לדוגמא באוה"ח בפ' משפטים, „כי תצא אשׁ... ובפ' בחקותי „כי ימוך אחיך“. ובפ' תצא „לא תראה את שור“. ושם „כי יקח איש אשה“ ועוד כיו"ב. וכבר העיר על זה בשם הגדולים להרחי"א מערכת ספרים אות ד' דושות הר"ן ז"ל: „הלא מראש בהיות ישראל בספרד היו הדרשות בחקריות וסברות ישרות בפשטי המקראות כדרשות הר"ן... ובאזנינו שמענו כי זאת לפנינו בפולין היו הדרשנים נוהגים לדרוש מאמרים תמוהים בהקדמות תוספות ופוסקים וחרפות, ועתה חזרו מקצתם לדרוש פשטים פשוטים, וכמה מהם שקורין בכל שבוע ספר אור החיים להרכ המופלא ח"ק מוהר"ח עטר ז"ל ומחבבים את דבריו כי הם ע"פ הפשט“.

ספרו אוה"ח עה"ת שנתחבב כל כך בפולין חי' עיי' הבעש"ט ז"ל אשר הכיר מעלת נשמת הר"ח בן עטר ז"ל וצוה לקהל הסידיו לעסוק בספר אור החיים במקום אשר למדו לפניו בס' הזה"ק, יען כי הזה"ק מרום ונשגב וגבוה למעלה מסדרגת העם בזמן הזה, (ס' החסידות מוהר"א מארקוס ז"ל עמוד פ"א).

בספר אור החיים, מצא הבעש"ט ז"ל את שיטתו ומטרת חפצו, ואת אשר חי' בדעתו להפיצה ברבים, בא הרה"ק מוהר"ח בן עטר ז"ל בספרו אור החיים ופלס נתיב ליסותו והגוח לבבו, ונתן כהלכים לדעותיו בין יודעי ספר ולומדי

תורה, כאשר אנו רואים בס' אוה"ח פ' ראה פסוק אחרי ד"א תלכו כו', איך מורה דרך לשומעי לקחו, הדרך המוביל אל "הדבקות", עיקר מעיקרי ושרשי החסידות הבעש"ט בדברים האלה :

אחרי ד"א תלכו זה סדר זרעים, שיש בהם דין לקט, שכחה ופאה, וכולו ממדותיו ית"ש כו', ובסדר זרעים מחיית האדם ומוזנותיו, וכתב הרמב"ם בהלכות דעות שצריך שיכוין האדם במאכלו להברות גופו לעבודת ה' דכתיב בכל דרכיך דעהו... ; אותו תיראו, זה סדר מועד כו', ויחס להם המורא ע"ד אמרם ז"ל בתק"ו יר"א שבת כו'; ואת מצותיו תשמרו, זה סדר נשים וכו'; ובקולו תשמעו, זה סדר גויקין כו', להטות אוזן לאשר ישפטו השופטים ; ואותו תעבדו, זה סדר קדשים שכולו עבודת בית אלקינו ; ובו תדבקו, זה סדר טהרות, באמצעות הטהרה יהיו ראוים לידבק בשכינה... והרבה לדבר מענין "דבקות" בפ' חיי שרה, ובפ' בהר, ופ' בחקותי פסוק ונתתי משכני, ובפ' אחרי ד"ה או יאמר מסוד דביקות נעימות עריבות ידירות חביבות כו' עד כלות הנפש והתפשטות הגשמיות וסור מיתת נשיקה. כהבעש"ט ז"ל העמיק הרחיב לחקור בשרשי נר"נ להשיב הנפש אל שורשה, כמו בפ' ויחי מ"ט ג', ושם מ"ט ט', ובפ' אמור פסוק וכת כהן, ובפ' אחרי י"ח, ב' בענין הרצון שבמוח הוא השליט על חפץ הלב, ועל אודות הרצון הטבעי השליט על השכל שבמוח בפ' שלח ל"ט ד"ה והי' לכם לציצית, וע' בפ' מקץ ויכר יוסף את אחיו ע"ד טבע אנושי כשתוליד הידיעה בלב האחד, יתעורר הזכרון בלב השני כי הלבבות יגידו סודות נעלמים כו'.

גם בענין שיטת הבעש"ט הבנויה על יסוד השקפתו ודעתו בכיאר מלא כל הארץ כבודו האריך באוה"ח פ' בראשית בפסוק ויכלו השמים כו', ובפ' אחרי י"ז, י"ד ד"ה דמו בנפשו, ונע' בס' קטת סופר (מהר"א מארקוס ז"ל) בראשית עמוד צ"ד, שהעיר שם הארה מרעית בדבריו ע"ד שיטת גיטן בדבר חק הרדיפה אל המרכז ובריחה מן המרכז, ע"ש והבין.]

ובדבר עיונו הדק ש" הבעש"ט בענין קדמות השכל, אשר אביא איה"ש להלן בגוף הספר בדברי על שיטתו הבעש"ט ז"ל, קרמו באוה"ח פ' אחרי ד"ה או יאמר ואודיע למתבונן בפנימית השכלת המושכל שהשכלת ההשכל תשכיל כו' ע"ש, וראה בקטת סופר בראשית דף ג"ח - ס' ביאר הדברים בארוכה והבין, ושם דף ג"ב ע"א ד"ה והשקה.

ובאוה"ח פ' שלח כי לחמנו הם דבריו מתאימים עם דברי הבעש"ט בפירושו למזמור ק"ז שבתהלים בפסוק רעבים גם צמאים, על מה נברא האדם בטבע התיאבון לאכילה.

הצדיק ומדרגותיו ומעלותיו, אצל אור החיים, כמו אצל הבעש"ט ז"ל, הקפדת הצדיק יפעיל מאוד (אוה"ח פ' תולדות כ"ז, כ"ג), "הצדיקים מרגישים ויודעים כל דבר רוחני" (פ' ויחי מ"ז, כ"ט ויקרבו), "צדיקים שהכירו ברושם הפנים מעשה אדם" (ויגש מ"ו, י"ב), "סוד נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות" (בפ' בא י"א, ה'), "כח הצדיקים וכח התורה והומ"ל לשנות טבע מעשה בראשית" (בשלת י"ד, כ"ז), "הצדיק הוא כאבן שואבת, לנשמות בני ישראל" (בא ד"ה ומת כל בכור), ואיך מגיעים למדרגת צדיק, ע"י זה שיעשה את הגוף לכלי שרת, כאומר בזה"ל : "שצריך לפנות ממותרות המורנשות גם אהשחוק ומדברים בטל"ם כי הם

רבנו חיים בן עמר ז"ל

כא :

מונעים קיום התורה באדם. ומצאתי לחסירי ישראל שכתבו כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו במ בקודש כי אין קדושה לקדושת התורה ולזה אסור לדבר בו אפי' דברי חול... (פ' פנחס כ"ג, כ"ג). ואמר עוד: כי כפי אשר יכין אדם עצמו להשפעת הקדושה ישיג... ומעתה יבחין אדם מה הוא עם קונו אם לבבו יתאוה ויחשוק בה' ובעבודתו הנה זה סימן כי ה' אהבו... (פ' תשא ל"ג, י"א). וראה מ"ש שם בפ' בראשית ו', ג' בפסוק לא ידון רוחי באדם בשגם הוא בשר, על כה. נסתמו עיני ישראל ואין אתנו משיג ריח הקודש ומכשי"כ רוח הקודש... ושם בפ' ויגש (מ"ו, ד') אנכי ארר עמך). יאמר בזה"ל: אךן אשכילך כי הדרגות אור השכינה רבים המה הלא תמצא שעשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרוי' ביניהם ואפילו ב' ואחד, ומצינו שלא ירדה שכינה ביניהם של ישראל אלא אחר שעשו המשכן כר, וברדתה ראו מעשה ה' כו', מה שאין הרגש כן ולא כיריב בשעה שעוסקים בתורה אפילו אלף ביחד אלא ודאי יש הדרגות אין מספר בהשראת השכינה בסוד כי גבוה כעל גבוה שומר ויתרבה האור בהשראתו כפי בחינת השובב השראת השכינה כר, אבל בחינת אור המצוי אצל לומדי תורה ירד עם יעקב... (ו).

כאמור למעלה, ה"י הוא ז"ל מורה המדרגות המובילות אל הרבקות, אשר הזוכה להגיע אל המעלה העליונה הזאת זוכה לרוח הקודש, ולעשות נפלאות (כמ"ש למעלה מס' מגיד מישרים ממה שאמר המגיד להביי ז"ל, כאשר זכה הוא ז"ל לכל זה כאשר יסופר עליו נפלאות גדולות בס' מעשה צדיקים, ובס' מקור חיים) תולדות וקורות מרן האור החיים, מהר"י נאכט. ובס' תולדות ר"ח בן עטר מהרה"ג מו"ה ראובן מרגליות נ"י מלבוב, ע"כ לא אביאם בזה כי אין כאן מקומם רק בספרים הנ"ל המוקדשים לספר תולדותיו וקורותיו. אך סיפור אחד אביא בזה, מ"ש ב"החסידות" למהר"א מארקוס ז"ל, שלא מצאתי בספרים הנ"ל, איך כי פ"א גזר הפחה על הרבנים שבירושלים גזרה קשה, ויתאספו יחד להכתיק סוד, ובהיות שלא מצאו מקום מוכשר לאסיפה כללית חשאית כי אם בית הפלה אשר להקראים, בקשו הרבנים מהם שירשו להם את הבית הזה שהי' באחד המרתפים, הקראים נאותו להם וירשו למו, אך למרות כל זאת רצו להכאיב את ה"ב הרבנים שנואי נפשם, ולקטו ספר, יד החזקה" מהרמב"ם (שנוא נפשם) ושמו תחת המדרכה, אשר ידרכו הרבנים עלי' ברדתם לבית תפלתם, כבוא מהר"ח בן עטר שמה נשאר עומד על עומדו, וצוה לברוק מה יש תחת המדרכה וימצאו את הכרך מס' יד החזקה, ויקללם כי לא יהי' להם קיבוץ של מנין עשרה בירושלים עד עולם, וקללתו נתקיימה, ובכל עת שהביאו אחד להשלים הכנין, נפטר מהם אחר וחדלו מהביא עוד להשלים המנין ולא נשאר מהם בירושלים.

אהבת ה', אהבת התורה, אהבת ישראל, התלקחו בקרב לבבו הקדוש והטהור

ר) בתשובות הנאונים סי' י"ח פרב שרידא נאון, ושאלת בפסוק ותחבב אלוהו מרחוק דאמר (סוטה י"א) כל הפסוק על שם שכינה נאמר כו', הוי יודע כי שכינה בתלמידים ואור שוכן ביניהם אותו האור נקרא שכינה, וכשקראו ה' כלומר שכינת ה'... והחכמה עצמה היא אחת השכינות והוא שאמר ה' כגני דאשית רכבו... והוא נקראת אותה לחכמים והיא עשירי אותות של משה נצבה מרחוק...

והיתה ללהבת שלהבת י אהבה עזה בלי מצרים וגבול, ודי לנו לקרוא רק את מ"ש בפרשות ואהבת את ד"א, באומרו: „ובהעיד האדם לפרטים כאילו תמתק נפשו ותתר ממקומה בהתעוררות נפלא ורם באהבת הנאהב יתעלה רום תפארת כבודו". הלאה שם: „כי טוב ה' לישראל מעשרה בנים ושלחן גבוה עליון מאוד כמאמר התנא כו', והחיים ממנו תוצאות חיים ואף כי אחרי מות הצדיק יקרא חי".

ובפ' תבוא וכי, יו"ד, יאמר: „והשתחית לפני ה' בזה העיר ה' רוח חיים בטובה המופלאת בערות המופלג אשר יזכו איני הצדיקים והוא שמתקרב נפש הצדיק לפני אור הנערב ותשתדל לפניו באין מסך מבריל אשרי נפש אדם שתגיע לגדר מופלג... ואמר ושמת בך הטוב ואין טוב אלא תורה שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא היו נחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה...”

ובפ' בהר בפסוק כי ימוך, דבריו חוצבים להבות אש האהבה להאומה הישראלית, אשר בכל מקום אשר נעבור בספרו „אור החיים“, נמצא רשמי החסידות של הבעש"ט ז"ל ונוכל להחליט כי הוא „צדיק“ בכל דרכיו, ו„חסיד“ בכל מעשיו, כפי השקפת הבעש"ט ותלמידיו זללה"ה על מהות „צדיק“ ו„חסיד“; אחרי אשר התפשט ספרו בעולם, ובכל ספרי תלמידי בעש"ט ניכרת השפעת אור החיים עליהם, מן הראשונים עד האחרונים, כאשר יסופר על הגה"ק מוהרי"א זצ"ל מוידוישוב, שפעם אחת במוצאי יו"כ נכנסו אליו חשובי מקורביו, פתח ואמר: „אתמול בלילה כשחפצנו לנוח מעט בא אלינו אותו רשע... אמרנו לו רשע מה אתה רוצה ודחפנו אותו דחיפה חזקה כזו עד שכמעט נשברו כל עצמותיו. בעל אור החיים הי' לו ג"כ מעשה כעין זה ומספר ממנו בספרו (אוה"ח פ' ויחי פסוק אשרי לגמן עיריה) אנחנו לא נכתוב מזה כלום בספר שלנו... והרה"ק מוהרי"א זצ"ל מקורמנא בס' נתיב מצותיך, מביא הרבה על אודות בע"ס אוה"ח, וכתב שם: כי בע"ס אוה"ח שמע בכל לילה תורה מפי הקב"ה... ובשו"ת דברי חיים להגה"ק מצאנו זצ"ל ח"ב יו"ד סי' ק"ה צוה להעביר מלמד אחד יען אשר אמר על בע"ס אוה"ח שלא הי' בעל רוח הקודש ע"ש.

הגה"ק בעל „אור החיים“ כל ימיו הי' שואף להדבק באור העליון אור הנערב בעריבות, נעימות, ידירות, חביבות, תשוקה, רבוקה, כדבריו בספרו הקדוש במקומות הרבה, ונתקנא ברב שילא דאמר לה לדביתהו צבת לי' וזודתא וגח נפשי' (גדה ל"ו). כאשר כה יאמר: (בפ' בחקותי אופן י"ט) „הרי שבערך בעלי תורה יכולים ללכת לעולם העליון כשהם חפצים ורוצים ללכת הגם שעדיין לא הגיע זמנם...“ ושם באופן י"ח יאמר: „כי בהתעצמות האדם בעסק התורה יכול להשיג באמצעותה שלא ירגיש במות אלא כאדם החולץ ממקום למקום...“ (ה) וכה, חתם את ימיו בלא ימיו ונפשו יצאה בדברו באהבה, חשוקה, ודבוקה אל אור האין

(ה) גם כדבר זה ניכר השפעתו על הצדיקים תלמידי הבעש"ט כאשר יסופר כי צדיק א' אמר שהמיתה היא אצלו כמו שהולך סחרר א' לחדר שני, וא' אמר לפני שפירחו שהיא צריך רק איבערשטונען (גהר"ן מכראסלאוו לקוסי הלכות נויקין הי"ד שנת י"ז י"ט) ועוד כו"ב.

רבנו חיים בן עמר ז"ל

בב

סוף בשנת מ"ז לימי חייו בחמשה עשר יום לחודש תמוז שנת תק"ג בעה"ק ירושלים תוב"ב בהאי רעותא דלבא יצאה נשמתו בדעוא דרעוין, ובאותו ש"ק פ' פנחס, שבת הבעש"ט ז"ל במעזריטש ואחרי אשר נטל ידיו לסעודה קדישית ובדרך ברבת המוציא אמר: כבה נר מערביי, ובמוצאי ש"ק אחר שהבדיל פירש דבריו, כי מוהר"ח בן עטר נתבקש בישיבה של מעלה שהי' נר מערביי, ועל שאלת אחד השומעים מנא לי' למר הא ז השיב. ישנה כוונה אחת שאינה נמסרת רק לחד בריר ולא לשנים והרבה עמלתי להשיגה ולא עלתה בידי שבבר זכה בה מוהר"ח בן עטר. ובשעת נטילת ידים לסעודה שלישיח נמסרה לי בנאת אדע כי מוהר"ח בן עטר איננו כי לקח אותו אלקים, (החסידות עמוד פ').

פעולות מניני אמונה" אלה, הרה"ק מוהרמח"ל ימוהר"ח בן עטר וללה"ה בספריהם והשפעותיהם על דורם, והדורות אחריהם, ועל החסידות הבעש"טית ניכרות מאוד, אפס לא זאת היתה תפקידם מן השמים להיות מנהיגי הדור". התפקיד הזה מן השמים העמיסו על שכם הבעש"ט ז"ל להיות רועה אבן ישראל בתור מגן האמונה ברורו, וראש לכל מויני האמונה, תלמידיו ותלמידיו תלמידיו, שהלכו לאורו והזיקו בשיטתו נ"ע וללה"ה.

